

22

August 2019

Forskningsbaseret viden om livet og undervisningen i ungdomsuddannelserne

GymPæd 2.0

mini MASTER

**Studiestart
medio september**

Stadig pladser

Didaktisk udviklingsledelse

Kære læser

I dette nummer af Gym.Pæd. 2.0 præsenterer vi ny forskning fra Institut fra Kulturvidenskaber. Forskningen favner bredt, men har et fokus, der er relevant og interessant for ungdomsuddannelserne. I den første artikel rettes blikket mod *haven* som både en konkret og abstrakt dimension i litteraturen og kulturen. I den anden artikel introduceres læseren for de mange muligheder der er for at tage litteraturen i brug. I tredje artikel diskuteres kvalitet i undervisningen og sidst præsenteres et igangværende ph.d.-projekt om den skriftlige afgangsprøve i dansk i 9. klasse.

Indeværende nummer rummer således forskning om litteraturens muligheder, kvalitetsforståelser i forbindelse med undervisning og en introduktion til afgangsprøven i dansk som afsæt til overgangen til en ungdomsuddannelse.

Den første artikel, *Ud i haven*, af lektor Karin Esmann Knudsen præsenterer havens forskellige dimensioner: Det fysiske som havens naturlige betingelser, det rumlige som en mental funktion og det historisk-kulturelle som en repræsentativ funktion. Dimensionerne beskrives, og der udpeges, i hvilke fag og hvilken undervisning haven kan indgå i.

I den anden artikel af professor Anne-Marie Mai introduceres læseren for den amerikanske litteraturforsker Rita Felski og forskellige måder at arbejde med litteratur på. I *Litteratur i brug* præsenteres læseren for nye tilgange og metoder til at udforske litteraturens sociale anvendelse på. Spørgsmål om, hvad litteraturen kan gøre, og hvorfor den betyder noget, er også vigtige for undervisningen på ungdomsuddannelserne.

Professor Nikolaj Elf diskuterer undervisningskvalitet i *Kvalitet i undervisningen – hvad forstår vi egentlig ved det?* Diskussionen om kvalitet i undervisningen har været på dagsordenen i den politiske debat, men hvad er god undervisning, og hvilke kriterier kan man stille for den gode undervisning? I artiklen søges spørgsmålene besvaret ved at præsentere undersøgelser og forskningen på området.

Den sidste artikel er et interview med ph.d.-studerende Solveig Troelsen om hendes undersøgelse af den skriftlige afgangseksamen i dansk i 9. klasse. I interviewet fortæller hun om, hvorfor det er nødvendigt at forske i afgangsprøverne netop nu, og hvorfor en viden om folkeskolens afgangsprøve også er relevant for undervisere på ungdomsuddannelserne.

Med disse fire bidrag håber vi at vise forskningens relevans for og interesse i ungdomsuddannelserne og bidrage med ny viden til ledere og undervisere.

God læselyst!

Redaktion

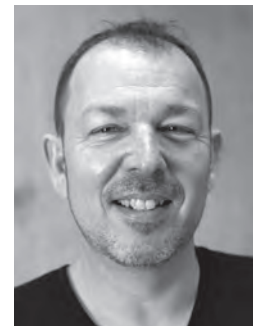
ISSN 1904-3961
ISBN 978-87-7938-132-2

Anke Piekut
(ansvarshavende)
Lektor
ankep@sdu.dk

Peter Hobel
Lektor
hobel@sdu.dk

Kurt Kjær Olesen
Specialkonsulent
kol@sdu.dk

Karin Esmann Knudsen

Ud i haven

Vi lagde ud med at gå en tur i Parc des Buttes Chaumont, der var inspireret af den engelske havestil. Iscenesat med kunstige klipper, grotter og vandfald etc. skulle den imitere naturen. Parken virkede som et åndehul i byen. Her kunne man både slappe af og lade op. Den var fuld af små gange og store vandfald, alt sammen lige imponerende. Efter vores mening var det den park, der var den største oplevelse. Her mødtes kultur, skolebørn og kondiløbere, med havens iscenesatte natur ...

Det var lidt af et kulturchok, da vi derefter tog ud til Parc de la Villette som

er fra slutningen af 1900-tallet. Her var der nemlig vendt op og ned på alting. Parken var lavet efter dekonstruktionens principper, og idéen var altså, at der ikke måtte være nogen idé, hvad der jo umiddelbart kan synes lidt selvmodsigende. Parken sprængte grænserne for, hvad man kan og ikke kan, og derved opstod en spændende fantasiverden, hvor man nærmest følte sig som Alice i eventyrland. Overalt blev der lagt med farver og former og brudt med vores vante forestillinger om, hvordan en park skal se ud. Et sted ragede f.eks. et kæmpestort cykel-

hjul direkte op af jorden, og lige ved siden af var et ligeså stort cykelstyr med en ringeklokke...

Ovenstående er et udpluk af de studerendes rejsedagbøger fra en ekskursion til Paris, som vi for nogle år siden foretog på en af danskuddannelserne på Syddansk Universitet. Ideen var at gøre den historiske læsning levende og lade de studerende opleve, hvordan det historiske ikke kun udfolder sig i de tekster, vi læser, men også gennemsyrrer de rum, vi bevæger os i. For moderne elever og studerende er det oftest vanskeligt at gå direkte i dialog med de fremmedartede verdener, forestillinger og sproglige fremstillinger, som de møder i de ældre tekster. Ved at inddrage den rumlige kontekst kan det historiske opleves direkte og således gøres levende og forbinde det historiske med elevernes og de studerendes nutid.

Disse overvejelser var baggrunden for, at jeg for mange år siden gav mig i kast med et forskningsprojekt om haver – fysiske haver og haver i litteraturen. Jeg havde inddraget haven i min undervisning i den historiske læsning på danskuddannelsen på universitetet, men også i min tid som gymnasielærer havde jeg taget eleverne ud af klasseværelset – i øvrigt i overensstemmelse med både litteraturhistoriske værker og gængse gymnasiehåndbøger, der bruger overgangen fra den franske til den engelske havestil til at illustrere overgangen til en romantisk naturfølelse i slutningen af 1700-tallet.

I rejsedagbogen ovenfor ses, hvordan sanser og oplevelser er i spil, hvordan der ligger et bestemt idégrundlag bag haverne, og også at de har et symbolsk indhold. Henri Lefebvre opstiller i sin *Production de l'Espace* fra 1974 tre dimensioner, som gælder de rum, vi færdes i, og - som en vigtig pointe

hos ham - er noget, der produceres.

Rummet har en mental funktion, et idégrundlag eller koncept, som for havens vedkommende drejer sig om den plan, den er udformet efter. Den kan være lukket eller åben, den kan være bygget op ud fra aksefasthed og symmetri, eller princippet kan være slyngede linjer, planterne kan være formklippede, eller de kan udfolde sig i deres naturgroethed. Eller parken kan som for Parc de la Villettes vedkommende være styret af dekonstruktionens principper.

Haven har også en historisk-kulturel funktion, hvortil havens ejerforhold og repræsentative funktion og i det hele taget det liv, der har udfoldet sig i haven, formelt eller uformelt, hører. I det citerede uddrag af rejsedagbogen drejer det sig om offentlige parker, der fungerer som åndehuller i metropolen og oprindeligt har fungeret som modvægt til industrialismens uheldige konsekvenser.

Og ikke mindst har haven en fysisk dimension, der handler om de naturlige betingelser, plantevækst, klimatiske og geografiske forhold, gartnerens arbejde og vedligeholdelse af haverne og også hele det kropslige aspekt: at vandre rundt i haverne, mærke træthed, vejr og vind, stigninger og andre forhindringer i terrænet, samtidig med at synet uløseligt bliver knyttet til bevægelsen. Ikke mindst det sidste opleves, når man som moderne menneske, gymnasieelev eller universitetsstuderende går ind i haven eller parken.

De tre dimensioner har struktureret min bog *Paradis på jord – havernes kulturhistorie*, og kan også stå som aspekter, man kan dykke ned i, når det handler om undervisning. Man kan se på betydningen af havens struktu-

rer fra den middelalderlige lukkede have, der med et gennemført allegorisk indhold repræsenterer *Guds orden*, over renæssancens haveforståelse i overgangen til det moderne, hvor det jordiske og sanserne kommer i centrum, og som kan betegnes som *Menneskets orden*, der når sin fulde udfoldelse i den franske havestil, til *Naturens orden*, der betegner havens forandringer i 1700- og 1800-tallet fra oplysningshave til romantisk stemningshave, der bliver rammen om tilblivelsen af individets følelsesmæssige selvbevidsthed. Symboler og betydninger underbygges i den litteratur og kunst, der anvender haven som motiv, og man kan inddrage altretavler med Jomfru Maria med barnet i den lukkede have, ligesom man også kan inddrage bebudelsesscener, der ofte foregår i et lukket rum, men med udsigt til renæssancelandskabet udenfor. Man kan inddrage landskabsmalerier, der har en tæt forbindelse til havekunsten.

Der foregår en vekselvirkning mellem maleriet og havekunsten, således at havekunsten anvender maleriet som inspiration, og maleriet udvikler sig videre med inspiration i havekunsten. Man kan inddrage tekster af Jane Austen, der mange steder refererer til tidens diskussioner om den engelske landskabshave. Man kan inddrage Goethe, der også diskuterer den iscenesatte natur. Man kan inddrage H.C.

Andersens haver, der i hans eventyr, romaner, levnedbeskrivelser og rejse-skildringer bevæger sig fra et mikrokosmos til et makrokosmos, fra kryb og insekter og beskedne planer til storslåede og faretruende landskaber. Og man kan inddrage Emile Zola, der i sine romaner leverer en kommentar til byfornyelserne i Paris under det andet kejserdømme, hvor de grønne områder og paladsernes vinterhaver bliver rum for en tidstypisk dekadence. Der er således mange muligheder i litteratur- og sprogfagene, såvel som i billedkunst.

Men en beskæftigelse med haven har også samfundsmæssige og naturvidenskabelige aspekter. Den fysiske, praktiske dimension af haven indebærer et vigtigt aktuelt perspektiv, i fremkomsten af en økokritik og bestræbelse for bæredygtighed, der viser sig i litteratur og kunst, hos landskabsarkitekter, hos biologer og i en grøn aktivisme, der vinder frem både i storbyer og i lokale fællesskaber. Forfattere som Maja Lunde, Charlotte Weitze, Theis Ørntoft, Rasmus Nikolajsen, Liv Sejrbo Lidegaard, Julie Sten-Knudsen, Christian Yde Frostholm og kunstnere som Camilla Berner og Rune Bosse indgår på forskellig vis i dette, og en analyse af deres værker sammen med udsagn fra biologer som for eksempel Rasmus Ejrnæs, der har skrevet bogen *Den uendelig have* kan uddybe forståelsen af de udfordringer, vi aktuelt står i med klimaforandringer og tab af biodiversitet.

Der er således med haven som indgang mange muligheder for tværfagligt samarbejde, også på tværs af de faglige hovedområder.

Referencer

- Ejrnæs, Rasmus (2016a). *Den uendelige have*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Fischer Hansen, Ib, Jens Anker Jørgensen, Knud Michelsen, Jørgen Sørensen, Lars Tonnesen, red. (1981) *Litteraturhåndbogen*. København: Gyldendal.
- Frostholm, C. Y. (2018). *Træmuseet*. København: Rævens Sorte Bibliotek.
- Jessen, Keld B. og Steffen Hejlskov Larsen red. (1988). *Dansk litteratur fra runer til graffiti*. Aarhus: Systime.
- Lefebvre, Henri (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Lidegaard, Liv Sejrbo (2015). *Fælleden*. Poesi. København: Gyldendal.
- Lunde, Maja (2016). *Biernes historie*. København: Rosinante.
- Nikolajsen, Rasmus (2016). *Tilbage til unaturen*. Digte. København: Samleren.
- Sten-Knudsen, Julie (2017). *Spor efter fugle*. Digte. København: Gyldendal.
- Weitze, Charlotte (2016). *Den afskyelige*. København: Samleren.
- Ørntoft, Theis (2014). *Digte 2014*. København: Gyldendal.

Forfatter

Karin Esmann Knudsen Lektor, ph.d

**UNIVERSITETERNES
GYMNASIEDAGE**

14. januar 2020 i Odense
www.ug-dage.dk

Anne-Marie Mai

Litteratur i brug

Om forskningsprojektet '*Uses of Literature. The Social Dimension of Literature.*'

Anne-Marie Mai introducerer i denne artikel den amerikanske litteraturforsker Rita Felski, der siden 2017 har ledt forskningsprojektet *Uses of Literature* på SDU. Forskningsprojektet undersøger litteraturens sociale anvendelse og tekstlige engagement. I slutningen af artiklen præsenteres antologien *Litteratur i brug*, der er under udgivelse. I denne antologi er der bud på, hvordan

litteratur kan bruges på ungdomsuddannelserne.

I efteråret 2017 ankom professor Rita Felski, University of Virginia, til Syddansk Universitet som nyudnævnt Niels Bohr-professor for et stort forskningsprojekt, *Uses of Literature*, finansieret af Danmarks Grundforskningsfond. Det var begyndelsen på en yderst spændende 5-årig periode for en gruppe af SDU-litteraturforskere, der er tilknyttet projektet. Rita Felski har oplevet et markant internationalt gen-

nembrud som forsker med sine to sidste bøger, *Uses of Literature* (2008) og *The Limits of Critique* (2015), og som hovedansøger og dansk projektleder havde jeg svært ved at tro på mit held: Den overalt efterspurgte Rita Felski havde tid og lyst til at arbejde i Danmark sammen med en ledelsesgruppe, der også bestod af professor Peter Simonsen (engelsk og europæisk litteratur) og professor Klaus Petersen (historie og velfærdsstatsstudier). Det var utvivlsomt muligheden for at opbygge og lede en ung forskergruppe og at kunne dyrke europæiske kontakter fra et dansk domicil, der sammen med SDU's interdisciplinære erfaringer og produktive profil tiltalte Rita Felski. Sammen udformede vi formål og forskningsspørgsmål for projektet.

Vi lægger vægt på at arbejde med nye tilgange og metoder til at udforske litteraturens sociale anvendelse. Med udgangspunkt i humaniora, sundhedsvidenskab og samfundsvidenskab vil projektet spørge til, hvad litteraturen gør, og hvorfor den betyder noget. Vi bestræber os på at undgå at forveksle et begreb om "brug" med en utilitaristisk, instrumental eller funktionalistisk tilgang til litteraturen. Vi interesserer os for litteraturens anvendelighed, mere end for dens nytte. Litteraturens virkninger er varierede, diffuse, uforudsigelige, indirekte og ofte langsigtede; de involverer følelse og fornøjelse lige så meget som etik eller viden. Vores forudsætning er, at litteraturen har et særpræg og er relationel, idet den er forbundet med mange andre aktører. Vi stiller spørgsmål som de følgende:

- Hvordan kan litteratur bruges?
- Hvad gør litteratur?
- Hvordan er litteratur en social aktør?

- Hvorfor er litteratur vigtig?
- Hvordan kan litteraturstudier have betydning for offentligheden?

Vi arbejder på at besvare dem i et interdisciplinært samarbejde. Projektet har fire arbejdsgrupper: "Litterær genkendelse, anerkendelse, tilknytning og samklang" (recognition, attachment and attunement), "Nutidslitteratur, litteratursociologi og actor-network-theory", "Prekariatet og litteraturens sociale dimension" og "Narrativ medicin".

Projektet er inspireret af Rita Felskis forskning, men der er ikke tale om, at de deltagende forskere slavisk tilslutter sig hendes idéer. Diskussionen med hende har imidlertid vist sig inspirerende og igangsættende for meget forskelligartet forskning: køn og klasse i nyere nordisk litteratur, litteraturundervisningen i skole og på universitet, prekariats-tematikken i europæisk og amerikansk litteratur, beatgenerationens poetik, samfundsvidenskabens brug af litteratur, litterær postmigration og narrativ medicin.

En af Rita Felskis hovedidéer er, at litteraturstudierne har været hjemstøgt af, hvad hun med filosofen Paul Ricœur kalder en mistankens hermeneutik, hvor man ser teksten som en art rebus, som kun litteraten kan løse. Teksten skjuler noget, men hemmelighederne kan afsløres, hvis man bevæbner sig med det rette teoretiske værktøj. Felski mener, at litteraturundervisningen tager for lidt hensyn til læsernes oplevelse af teksten, deres glæde og engagement. Hun havner imidlertid ikke i en dyrkelse af en læsningens glade naivitet, men bringer teorier og litterære værker i et nyt samspil. Hun formulerer fire alternativer til den mistænksomme læsning, nemlig en læsning, der ser på, hvad læsning og æstetisk oplevelse skaber eller sætter rammer for, og hun omtaler

som det første genkendelse og anerkendelse ("recognition"); men læsningen kan også fortrylle sin læser ("enchantment"), fremme en social viden ("knowledge") og chokere os ("shock"). Felski skriver i *Uses of Literature*:

"Disse fire kategorier sammenfatter, hvad jeg kalder former for tekstligt engagement: De er hverken et iboende litterært særpræg eller uafhængige psykologiske tilstande. De betegner de mangesidede interaktioner mellem tekster og læsere, som ikke kan reduceres til deres enkeltdele. Sådanne former for engagement er indvævet i de moderne historier om selvdannelse og transformation, også når selve variationen i deres brug stiller sig i vejen for en beregning, der vil reducere dem til en enkelt politisk hensigt." (Felski

2008, 14-15).

I den følgende bog *The Limits of Critique* (2015) fortsætter Felski sin kritik af den fremherskende litteraturforskning - og det er her værd at huske, at hun skriver sig ind i en engelsk-amerikansk sammenhæng og debat, når hun vender sig mod litteraturforskere, der enten tildeler litteraturen en nærmest hellig særstatus eller træder tilbage fra den. Nogle litterater dykker bevæbnet med teori ned i teksten, forhører den og prøver at dissekere den for at aflokke den et skjult eller hemmeligt budskab. De praktiserer den mistankens hermeneutik, som Felski var inde på i *Uses of Literature*. Andre litteraturforskere træder tilbage fra teksten, de distancerer sig og forsøger at anbringe teksten i en kontekst eller i en passende litteraturhi-

Litteratur i brug

- et fredagsmøde på SDU

Fredag den 20. september 2019
kl. 12:30-15:30 SDU, Odense

Tilmelding <https://tilmeld.events/litteratur>

storisk kasse.

I en dansk sammenhæng har litteraturforskningen ikke i de sidste 30 år været hjemstøgt af en så dogmatisk "critique", som den Felski argumenterer imod. Felski trækker sine pointer hårdt op for at skabe diskussion, og hun bygger sit tekstsyn på sociologen Bruno Latours actor-network-theory, som hun søger at tilpasse og oversætte til litteraturstudierne. Latour tager udgangspunkt i, at sociale situationer og fænomener, mennesker og ting kan studeres og beskrives som netværk eller *virkende net*, der hele tiden udvides og forgrenes, og som rummer krydsreferencer mellem forskellige tidspunkter og steder. Litterære tekster kan beskrives som sådanne virkende net, work-nets af aktører, der altid befinder sig i oversættelses-, forandrings- og overførelsesprocesser. Latours tankegang kan være med til at skabe et blik for kompleksiteten og de mange aktører, der er på spil i og omkring en litterær tekst. Det er denne tankegang, Felski bygger videre på. Hun fremhæver:

"Tekster vil ikke holdes under lås og slå i deres kasser. De rejser på tværs af tid og rum, fyldt af livskraft, og kobler sig op med andre aktører på måder, der er både uforudsigelige og forvirrende. Det er kun ved at knytte sig til og skabe alliancer med andre, de kan gøre en forskel. I stedet for at fremhæve deres anderledeshed, autonomi og usammenlignelighed, vil jeg gerne understrege deres flygtighed, mobilitet og oversættelighed. I stedet for at spørge, "Hvad kan denne tekst undergrave?", bør vi spørge os selv: "Hvad skaber denne tekst, hvad er den baseret på, hvad gør den?" Over for dem, der proklamerer: "Denne tekst er unik! Den kan ikke passes ind i noget!", lyder vores mantra: "Denne tekst er unik! Den passer, naturligvis, ind i alt muligt!" (Felski, 2015, s. 182)

Det er oplagt, at Felskis idéer kan inspirere diskussioner om litteraturlæsning i skolen, på ungdomsuddannelserne og universitetet. I en kommende antologi,

Litteratur i brug, red. Anne-Marie Mai, vises forskellige sider af, hvordan litteratur bliver brugt, og hvordan den kan bruges i mange sammenhænge fra præstegård til skoleklasse, domstol, børneinstitution, forlag og hospital, blandt andet inspireret af Felskis idéer. En af artiklerne handler om "Brug af litteratur i skole og undervisning" og er forfattet af Nikolaj Elf, Tina Høegh og Vibeke Christensen. Forfatterne beskriver blandt andet, hvordan den krisestemning, der herskede omkring litteraturens brug og status i skolen for nogle år siden, begynder at blive afløst af eksplorative og udviklingsorienterede undersøgelser af, hvordan man kan bruge litteraturen på dannende måder. Her vil Rita Felskis postkritiske idéer om læsning som en komposition og en skabelse, der binder tekst og læser sammen i en uophørlig forhandling, være et godt indspil.

Artiklen bygger delvist på indledningen til antologien, *Litteratur i brug*, september 2019, red. Anne-Marie Mai.

Artiklen indgår i forskningsprojektet, Uses of Literature, projektnummer DNR 127

Referencer:

Felski, Rita (2008). *Uses of literature*, London: Blackwell.

Felski, Rita (2015). *The Limits of Critique*. Chicago: University of Chicago Press

Mai, Anne-Marie (red., 2019). *Litteratur i brug*. Litauen: Forlaget Spring.

De anførte citater er oversat af Anne-Marie Mai

Nikolaj Elf

Kvalitet i undervisningen

– hvad forstår vi egentlig ved det?

Der er behov for at kvalificere en af tidens hotteste uddannelsespolitiske debatter: kvalitet i uddannelsessystemet. Det forsøger aktuelle forskningsprojekter i Danmark og Norden at gøre. IKV-forskere er med.

De seneste år har kvalitet i undervisningen været på dagsordenen i den politiske debat om gymnasieskolen. Anledningen er ikke mindst *omprioreringsbidraget*, det vil sige de 2 %-besparelser, som har ramt uddannelsessystemet og i det hele taget danske velfærdsinstitutioner over en bred kam siden 2015. Gymnasieskolernes Lærerforening (GL) har været aktiv i denne debat. GL's formand Anders Kepler skrev for eksempel et indlæg på Altinet.dk d. 1. maj 2019 med overskriften: "Politikerne udhuler kvaliteten i gymnasierne." Overskriften bygger blandt andet på en spørgeskemaundersøgelse, GL havde foretaget og publiceret ugen forinden (Rasmussen, 2019). Et repræsentativt udsnit af lærere fra alle gymnasiale uddannelser, 1.171 lærere, havde svaret på spørgsmål om kvaliteten af deres undervisning. Som Gymnasieskolen.dk refererede undersøgelsen, mente 31 % af lærerne, at de ikke længere kunne stå inde for kvaliteten af deres undervisning, hvilket samme Kepler tolkede som "alarmerende".

Der er imidlertid ikke konsensus om, hvorvidt nedskæringer og besparelser fører til, at kvaliteten er stærkt faldende i gymnasiet. Danske Gymnasiers rektor Birgitte Vedersø blev citeret for følgende kommentar til GL's aktuelle undersøgelse: "Jeg kan godt forstå lærerne. Alle i sektoren ved, at de er pressede. Men jeg mener ikke, at vi har en gymnasieskole, hvor kvaliteten er i frit fald. Den undervisning, jeg oplever, er stadig rigtig, rigtig god". (ibid.)

Udsagnet er et godt eksempel på, at der ikke nødvendigvis er konsensus

om, hvad der er god undervisning. Kan man tale om *god nok* undervisning? Hvad er i givet fald det? Hvilke kriterier skal man opstille for kvalitet i uddannelsessystemet? Dette grundlæggende spørgsmål stilles ikke kun i gymnasiesektoren i Danmark. Det optræder i alle uddannelsessektorer både i Norden og internationalt. Kvalitet i undervisningen er et af de hotteste emner i både uddannelsespolitik og uddannelsesforskning. Meget tyder på, at der er behov for at få afklaret, hvad der egentlig forstås ved kvalitet i undervisningen. Og få undersøgt, hvordan det står til med kvalitet i undervisning.

Forskning i kvalitet

Netop disse spørgsmål arbejdes der intenst med i aktuelle store forsknings- og udviklingsprojekter i Danmark og Norden. To af dem er jeg selv og andre uddannelsesforskere fra uddannelsesforskingsmiljøet på SDU en del af. Det første er et treårigt projekt finansieret af den seneste folkeskolereform, der havde øremærket en særlig bevilling til at styrke kvaliteten i fagene matematik og dansk i folkeskolen. Projektet kom til at hedde *Kvalitet i Dansk og Matematik* (KiDM). KiDM's vinkel på kvalitet har været at styrke kvaliteten af en undersøgelsesorienteret undervisning i fagene dansk og matematik, blandt andet med fokus på kvaliteten af litteraturundervisningen. Dette projekt er nu gledet over i et nyt nordisk projekt med titlen *Quality in Nordic Teaching* (QUINT; se www.uv.uio.no/quint/). QUINT skal undersøge kvalitet ud fra både fagdidaktiske og almindidaktiske perspektiver og på tværs af nordiske lande. Både KiDM og QUINT er orienteret mod folkeskolens udskoling. Men begge har stor relevans for, hvordan vi kan forstå og undersøge kvalitet i gymnasieskolen. Her vil jeg blot fokusere på KiDM.

KiDM: Kvalitet i fag

KiDM er et omfattende flerstrengt interventionsprojekt, der har løbet fra

2016 til 2019. I projektet har indgået række faser: forundersøgelse, udvikling af materiale i samarbejde med lærere, pilotafprøvning i større skala, eksperimentelle faser med såkaldte RCT-studier på samlet set 180 skoler og kvalitative studier. På emu.dk finder man tre omfattende forundersøgelsesrapporter om, hvad forskningen siger om undersøgelsesorienteret undervisning i dansk/modersmålsfag, matematikfaget og alment på tværs af fag (se faktaboks). Teoretisk skelner vi for det første mellem tre perspektiver af kvalitet:

- *Foreskrevet kvalitet* vedrører politiske og kulturelt værdsatte normer, teorier og målsætninger (det kan for eksempel være folkeskolens eller gymnasieskolens formålsparagraffer). Når vi foreskriver, forhandler og overleverer normer mv. i undervisning, gør vi det med henblik på *fremtiden*.
- *Erfaret kvalitet* har basis i involverede personers oplevede perspektiver (det

piri og undersøgelser (det kan for eksempel være observationer, interviews, diagnostiske tests, kompetencetests). Når vi dokumenterer kvalitet, gør vi det i tilbageblik som en fastholdt og bearbejdet kvalitet i *fortiden*.

Vi argumenterer for, at de tre perspektiver er i dialog med, men ikke kan reduceres til, hinanden. Groft sagt vil politikere og ledere typisk have fokus på foreskrevet kvalitet, mens lærere og elever vil have fokus på erfaret kvalitet.

I forlængelse af denne model har vi udviklet en anden model, der viser, hvordan man samlet set kan forstå kvalitet i relation til udvikling af undersøgelsesorienteret undervisning i en skolekontekst. Modellen ses i figur 1.

Der er tale om en kompleks model, som det vil række for vidt at gå i detaljer med her. Modellen har kort sagt informeret

Figur 1. Kvaliteter i tilknytning til undersøgelsesorienteret undervisning

kan for eksempel både være elever, lærere, pædagoger, vejledere, ledelse og forældre). Når vi erfarer kvalitet, gør vi det momentant som en bemærkelsesværdig del af den oplevede *nutid*.

- *Dokumenteret kvalitet* bygger på em-

den forandringsteori, vi har forsøgt at efterstræbe i KiDM. Man kan bruge modellen til at spørge til den aktuelle gymnasiedebat om kvalitet i undervisningen: Hvilke kvalitetsaspekter diskuteres i den debat? Et rimeligt bud er, at debatten handler meget om det, der

Faktaboks om KiDM

Der ligger allerede nu materialer og rapporter om KiDM på emu.dk [indsæt link i emu.dk: <https://arkiv.emu.dk/modul/kvalitet-i-dansk-og-matematik-kidm-forunders%C3%B8gelse>]. Sommeren 2019 udkommer projektets

inden for 'Kvalitet i skolekonteksten' kaldes *rammebetingelser*. Nærmere bestemt, hvordan forringede økonomiske og overenskomstmæssige rammebetingelser risikerer at forringe det, der er placeret i to andre kontekster: Kvalitet i undervisning og Kvalitet ved læring. Modellen tilsiger, at hvis man ændrer på rammebetingelser, vil det relatere til, måske påvirke, kvaliteter i undervisning og kvaliteter ved læring. Og også, som angivet med den sidste boks forneden, Værdier og kvalitetskriterier mere alment knyttet til det danske uddannelsessystem, såsom demokratisk dannelse. Omvendt tilsiger modellen også, at rammebetingelser ikke er det eneste aspekt knyttet til en forståelse af kvalitet i undervisningen. Tværtimod er kvalitet i undervisningen knyttet til en lang række andre aspekter og dynamikker.

Sagt på en anden måde kan man lægge fokuset mange forskellige steder, når man taler om, undersøger og forsøger at udvikle kvalitet i skolen. I KiDM-projektet har vi især fokuseret på at udvikle kvaliteten i en bestemt type undervisning, nemlig den undersøgelsesorienterede, og forsøgt at dokumentere det i forhold til en kvalitetsforbedring i elevers læring. Vi har konkret udviklet nye modeller for, hvordan man kan designe undersøgelsesorienteret undervisning i fag og afprøvet deres virkning i praksis. Resultaterne af elevernes læring er lovende, ikke mindst i danskdelen: Her har RCT-studiet vist en statistisk signifikant effekt på 0,2 (Hansen, Elf, Misfeldt, Gissel, & Lindhardt, under udgivelse). De kvalitative studier peger også på po-

sitive virkninger. De deltagende lærere har været glade for et projekt, der fokuserer på den fagdidaktiske kerne i deres arbejde. Det har fået os til at arbejde videre med lærergruppen i et nyt, mindre projekt, *Fagcentreret skoleudvikling*.

Kvalitet i kvalitetsdiskussionen

At forstå, undersøge og styrke kvalitet er en kompleks udfordring. Hvis man går ind i debatten om kvalitet i undervisningen, og mere bredt i uddannelsessystemet, uanset om man er lærer, leder, forsker eller politiker, skal man være opmærksom på denne kompleksitet. Man må anerkende, at kvalitet kan og må diskuteres ud fra multiple perspektiver, som ikke kan reduceres til ét og det samme. Der skal kort sagt være kvalitet i kvalitetsdiskussionen. Ellers risikerer man at tale forbi hinanden. De to forskningsprojekter, KiDM og QUINT foregår i en folkeskolekontekst. Men de har stor mulig overførbare til en dansk gymnasiekontekst. For eksempel bruges forundersøgelsesrapporterne i KiDM-projektet allerede i undervisning i Master i Gymnasiepædagogik. Her har de inspireret til masterstuderendes studier af kvaliteten af undersøgelsesorienteret undervisning i danskundervisningen i en gymnasiekontekst. Det er højrelevant, eftersom læreplanen efter reformen 2017 betoner netop dette som en foreskrevet kvalitet i danskundervisning. På denne måde skabes der bedre sammenhæng i uddannelsessystemet som helhed.

Referencer:

- Hansen, T. I., Elf, N., Misfeldt, M., Gissel, S. T., & Lindhardt, B. (under udgivelse). *Kvalitet i dansk og matematik. Et lodtrækningsforsøg med fokus på undersøgelsesorienteret dansk- og matematikundervisning*. Slutrapport. Retrieved from Odense:
 Rasmussen, T. (2019). Hver 3. lærer: "Jeg kan ikke længere stå inde for min undervisning". *Gymnasieskolen.dk*, 2019.

Forfatterene

Nikolaj Elf, Professor

Peter Hobels interview med
Solveig Troelsen

**FORKASTET
ELLER
ANERKENDT?**

Solveig Troelsen er lektor i dansk på VIA, læreruddannelsen i Århus. Hun skriver for øjeblikket på en ph.d. om folkeskolens afgangseksamen i dansk skriftlig fremstilling. Denne eksamen har siden 2015 haft high-stakes-status. I dette interview fortæller Solveig Troelsen om eksamenssættene, om censorernes tekstnormer og om, hvorfor det er nødvendigt at forske i afgangsprøverne netop nu. Afslutningsvis peger hun på, hvorfor en viden om folkeskolens afgangsprøve også er relevant for undervisere på ungdomsuddannelserne.

Solveig Troelsen har i de sidste to år arbejdet på en ph.d.-afhandling om afgangsprøven i skriftlig dansk i 9. klasse, som er en 3½ times gymnastiksalsprøve. På spørgsmålet om, hvad hendes fokus for afhandlingen og forskningsspørgsmål er, svarer hun følgende:

Mit overordnede forskningsspørgsmål er: Hvilke produktive literacy-kompetencer tegner sig i elevbesvarelser, der hhv. forkastes og honoreres ved FP9 dansk skriftlig fremstilling?

”Til dette forskningsspørgsmål har jeg tre underspørgsmål. Jeg spørger, hvad der kendetegner skriveordrerne. Altså eksamenssættene. Jeg spørger, hvad der kendetegner elevbesvarelser, der ligger i bunden, i midten og i toppen karaktermæssigt. Og endelig spørger jeg, hvilke forståelser der ligger til grund for censorernes vurdering af elevernes tekster. Eller sagt på en anden måde: Hvilket fortolkningsfællesskab er censorerne en del af.”

Troelsen tilføjer, at afhandlingen også kommer til at få en kritisk-normativ dimension. Hun vil overveje, hvilke didaktiske konsekvenser hendes undersøgelse bør få for såvel danskundervisningen i overbygningen som for den skriftlige afgangsprøve.

I sit undersøgelsesdesign er Troel-

sen inspireret af en såkaldt ’konstellationsanalyse’, hvor analyse materialet for eksempel består af både elevtekst, eksamenssæt og interview med censorerne. Så for at kunne besvare sine forskningsspørgsmål har hun indsamlet følgende data:

- Eksamenssættet for folkeskolens afgangsprøve 2017 – et html-dokument
- 57 elevbesvarelser fra en gennemsnitlig caseskole
- De karakterer, som elevbesvarelserne har fået
- Think aloud-videoptagelser med seks udvalgte censorer. Det vil sige optagelser, hvor censor taler højt, mens han eller hun læser syv særligt udvalgte besvarelser
- Fokusgruppeoptagelser med de seks udvalgte censorer fordelt i to fokusgrupper

Hvorfor er en undersøgelse af afgangsprøverne nødvendig netop nu?

Troelsen forklarer, at der er sket så mange ændringer i afgangsprøvens kontekst i de sidste 5 år, at det er nødvendigt med et eksplorativt studie. ”Jeg giver et øjebliksbillede fra en gennemsnitlig skole i 2017,” siger hun. Det var det første år, hvor eleverne havde adgang til internettet til prøven, og det var første gang, der blev afholdt prøve med udgangspunkt i nye fælles mål fra 2015. ”Og hvad der er nok så vigtigt,” tilføjer Troelsen, ”i 2015 fik afgangsprøverne såkaldt high-stakes-status. Eleverne får fire karakterer i dansk – en mundtlig og tre skriftlige – og for at komme ind på en erhvervsuddannelse (og fra i år træder adgangskravene til de gymnasiale ungdomsuddannelser også i kraft) skal de have 02 i snit i disse prøver, og det skal de for resten også i matematik. Så der er noget på spil. Man bliver enten forkastet eller anerkendt.”

Der er altså rigtig meget på spil for

eleverne. Troelsen peger på, at det i den situation er bemærkelsesværdigt, at ministeriet har afskaffet, at elevernes tekster bliver bedømt af to personer: elevens lærer og en censor. "Nu er det kun én beskikket censor, der retter en besvarelse. Det er betænkeligt, fordi vi ved, at reliabiliteten er lille. Der er faktisk kun 40 % chance for, at to censorer giver den samme karakter for samme elevtekst, fremgår det af en rapport fra en ministeriel følgegruppe, der har fulgt ordningen med kun én bedømmer. Det skyldes, at der er rigtig mange usikkerhedsfaktorer. Det kan være, fordi censorer tolker ministeriets vurderingskriterier forskelligt. At de har et lidt forskelligt blik på dem. Men det kan også være noget så banalt som, at det geniale ikke er genialt syvendegang, man læser det, og at fejl virker mere irriterende, når man møder dem for 25. gang." Pålidelighedsproblemet er altså stort, og det er ikke let at komme til

livs. Troelsen fortæller, at i Norge, hvor man opererer med langt mere detaljerede vurderingskriterier end i Danmark, og hvor censorerne gennemgår træningsprogrammer, har man det samme problem. Men i Danmark bliver det særlig problematisk, fordi prøven samtidig tillægges så stor betydning.

Der er altså, ifølge Troelsen, et stort behov for en undersøgelse af, hvad det er, der foregår.

Uklare anvisninger i eksamenssættet

"Det er et problem, at eksamenssættene er flertydige på mange niveauer," siger Troelsen. Hun peger på, at det er uklart, hvad eleverne bliver bedt om, og giver nogle eksempler.

"Fra 2017 er eksamenssættet i html-for-

GYMNASIEPÆDAGOGIK

114/2019

"Nogle gange kommer vi videre"

- Nye tanker om didaktik og ledelse i de gymnasiale uddannelser

Redaktion

Elf, Christensen, Frederiksen og Hobe

Seks temaer fra masterafhandlingerne 2018

Abonnement på skriftserien, der udkommer 4-5 gange årligt, kan opnås ved at skrive til gymnasiepedagogik@sdu.dk.

Prisen for abonnementet er kr. 400 årligt. Dette dækker instituttets udgifter til administration og forsendelse. Det er muligt at få tilsendt en enkelt publikation pris kr. 125).

mat, men reelt er der tale om en remediering af papirhæftet, som man tidligere har kendt. Det er dog interessant, at når elever logger ind, kan de læse på mindst to måder. De kan læse side 1, hvor opgaverne er, og så kan de klikke videre til den opgave, de vil skrive. Eller de kan læse fra side 1 til 6. Så kommer de forbi side 2, hvor de får at vide, hvilke kriterier de bliver bedømt på, og de sætter sig ind i alle opgaverne. To elever, der vælger hver sin vej, forholder sig reelt ikke til den samme skriveopgave.”

Troelsen fortæller videre, at i den ene af opgaverne fra 2017 skal eleverne forestille sig, at de er ombord på Ærøfærgeren, engang hvor den gik på grund på vej fra Svendborg til Ærøskøbing. Herfra skal de skrive indlæg til skolens blog. Men det billede, der er knyttet til opgaven, er et billede taget fra land. ”Billedet sender altså et andet signal end teksten, for her er synsvinklen en anden,” siger Troelsen. I samme opgave kan eleverne blive splittet mellem, at de ved, at de skal skrive lystfyldt og engageret om oplevelser og tanker, men de får også at vide, at de skal søge på nettet efter, hvad der rent faktisk skete. Altså en mere faktapræget tilgang. Endelig er opgavens genrebegreb diffust og fagdiskursen iblandet ubestemt hverdagssprog om skrivning. Når skriveordren er så mangetydig, bliver den svær at håndtere for eleverne.

Eleverne kan også vælge at skrive en baggrundsartikel, hvor temaet er humor. Her skal de blandt andet tage udgangspunkt i en ’inspirationstekst’. Det drejer sig om en kampagnofilm, og det understreges i manchetten til den, at den spiller på humor. ”Problemet er bare,” siger Troelsen, ”at den er meget lidt sjov, og at det nok snarere er sex end humor, den spiller på.” Her ligger flertydigheden

i spændingen mellem den film, eleverne ser, og den fortolkning af denne, som opgaveteksten udpeger.

”Den usikkerhed er ikke god. Specielt ikke, når det, der er på spil, er, om man bliver forkastet eller anerkendt. Og det viser sig tydeligt i elevteksterne, at netop flertydigheden er en udfordring, som de håndterer meget forskelligt”.

Censorerens tekstnormer

Vi vil nu zoome nærmere ind på et af de spørgsmål, som Troelsen skal arbejde med i den sidste del af projektet: censorernes forestillinger om den gode tekst. Som nævnt ovenfor har hun lavet think aloud-bedømmelser med seks censorer og efterfølgende ladet dem samtale i fokusgrupper for at få adgang til henholdsvis deres situerede og deres mere reflekterede og distancerede forståelse af, hvad tekstkvalitet er.

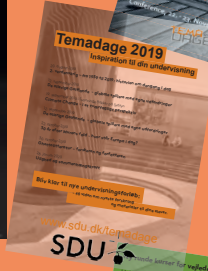
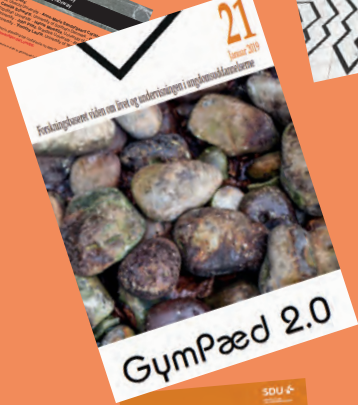
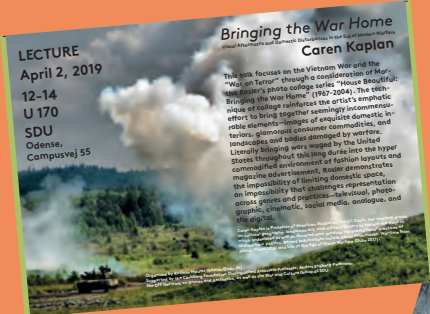
Troelsen fortæller, at censorerne naturligvis forholder sig til de vurderingskriterier, som er stillet fra ministeriets side:

- Opgavens krav
- Genrebevidsthed
- Fylde og disponering
- Søgning og brug af internettet
- Sprog
- Retskrivning og tegnsætning
- Layout

”Når censorerne diskuterer disse kriterier,” fortæller Troelsen, ”viser det sig, at de blandt andet også har et mere diffust kriterium, som nogle af dem forsøgsvis sammenfatter med begrebet ’engagement’. Det betyder, at der skal være spor af, at eleverne involverer sig. Det er de enige om.” Den engagerede elev har noget på hjerte.

Dette begreb – engagement, som måske kan sammenlignes med gymnasiets begreb om ”personlig stemme” – får betyd-

Debat Forskning Uddannelse Konferencer Bogudgivelser

ning for censorernes samlede vurdering af en tekst. Nogle censorer foreslår det simple then som det ottende kriterium. Faktisk er det sådan, fortæller Troelsen, at censorerne giver tentative karakterer for hvert af de kriterier som grundlag for den helhedsvurdering, de foretager. "Men," tilføjer hun, "en censor, der har givet syv tentative 10- eller 12-taller, kan godt give et samlet 7-tal, hvis der mangler engagement."

Noget tyder på, at censorerne "straffer" den elev, der strategisk og instrumentelt gør det, opgaven siger, han eller hun skal, men "belønner" den, der har noget på hjerte, viser noget af sig selv og fortæller af karsken bælg.

Nogle censorer belønner tegn på engagement, også selvom der er sproglige fejl lokalt i teksten og globalt med hensyn til genrebeherskelse. "Og hvad er så tegn på engagement?" spørger Troelsen. "Jo, der kan være noget så kvantitativt, som at teksten er lang, og det kan være, at eleven aktivt inddrager historier og erfaringer fra eget liv. Men det kan også være, at de ikke så meget trækker på egne erfaringer, men mere på litterære tekster, de har læst. At de for eksempel kan forestille sig, at de er en gammel dame, der sidder og kikker ned i gården og nyder synet af de legende børn. Sådan en litterær stemme belønnes. Det kan også være, at censor har en fornemmelse af, at eleven har nedlagt energi og omhu i teksten."

Engagement kan som sagt altså trække en tekst med mange formelle fejl op, men i andre sammenhænge kan censorerne lade tegn på manglende engagement trække ned. "Sjovt nok omtaler censorerne ofte fejl som sjusk. De kan for eksempel sige: 'Han er nok gået for tidligt' eller 'Hun har ikke gidet sætte sig ind i, hvad et essay er.'" Sjusk kan også være stave- og kommafejl, og det kan være sjusk at have glemt at slå den automatiske orddeling til.

Troelsen giver et eksempel: I en besvarelse om strandingen ved Ærø, er der en elev, der engageret skriver løs om, hvad der sker på båden, men "glemmer" strandingen. Det tolkes som sjusk. "Men måske," Troelsen tænker højt, "glemmer han den ikke i skyndingen. Han har efter navnet at dømme tyrkisk baggrund, og måske kender han ikke det færdige ord 'stranding'."

Troelsen peger på, at selvom censorerne i hendes undersøgelse er enige om, at engagement er vigtigt, så er der individuelle forskelle i deres forståelse af, hvad det er. Nogle vægter også gode formuleringer, brug af stærke metaforer, varieret ordforråd og stilistisk sikkerhed højt, men heller ikke her er de helt enige om, hvordan det mere præcist skal vurderes, og de vil helst have både engagement og sproglig sikkerhed.

Problemer er der nok af

Det er et stort problem, at bedømmelsen i en meget vigtig high-stakes-test ikke er pålidelig, og at opgavematerialet er så flertydigt og uegalt, at eleverne nærmest må gætte, hvad der er det gode at gøre i eksamensskrivningen. Det er Troelsens håb, at den grundige, eksplorative undersøgelse af afgangseksamen kan danne grundlag for forbedringer fremover.

"Det skylder vi eleverne," siger hun. "Forkastelse og anerkendelse må ikke ske på et mere eller mindre tilfældigt grundlag."

På spørgsmålet om, hvilken relevans hendes projekt kan have for undervisere i gymnasiet, svarer Troelsen: "Helt

konkret betyder den gældende eksamensordning jo – sammen med optagelseskravene til gymnasiet – noget for, hvem der overhovedet sidder i klassen. Derudover er det altid relevant for et uddannelsesstrin at kende til de erfaringer, eleverne kommer med fra tidligere – både fagligt og eksempelvis mht. prøvestruktur. Afgangsprøvens kombination af flertydige og uklare rammer på den ene side og stor betydning af karakteren på den anden præger de erfaringer, eleverne bringer med sig ind i gymnasiet. De har været vant til at skulle læse mellem linjerne og i en vis forstand gætte, hvad der er det gode at gøre, og leve med, at bedømmelsen er uforudsigelig. Det kan

måske forklare, at de har brug for tydelig formidling fra gymnasieunderviserne om formål med og krav til de tekster, de skal skrive her. Endelig vil nogle af eleverne i sagens natur have fået karakterer ved afgangsprøven, som ikke afspejler deres reelle niveau. Men det vil påvirke deres opfattelse af sig selv som skrivere og spille ind i den måde, de modtager og forstår anvisninger og feedback fra lærerne i gymnasiet på”.

Den genfortryllede Andersen

– et litteraturredidaktisk kursus om H.C. Andersens eventyr

- forny din undervisning i litterære tekster på måder, som kan engagere dine elever
- fordybe dig i nærlæsninger af tekster og diskuter dem med gode kollegaer
- genfortrylle din undervisning i H. C. Andersens eventyr

3 dage i efteråret 2019

Læs mere

www.sdu.dk/genfortrylledeandersen

H.C. ANDERSEN FONDEN

DANSK
LÆRER
foreningen

SDU
INSTITUT FOR
KULTURVIDENSKABER

Temadage 2019

Inspiration til din undervisning

20. august 2019

2. verdenskrig – fra 1939 til 2019: historien om dengang i dag

12. september 2019

De olierige Golflande - globale spillere med egne udfordringer

19. september 2019 i Svanninge Bakker på Sydlyn

Climate Change - i et tværfagligt perspektiv

12. september 2019

De olierige Golflande - globale spillere med egne udfordringer

22. oktober 2019

30 år efter Murens fald - hvor står Europa i dag?

30. oktober 2019

Ghettolitteratur - forskeren og forfatteren

5. november 2019

Visuel kommunikation af mode og design

10. december 2019

Computational thinking - Hvad, hvorfor, hvordan

28. januar 2020

Ulighed og sammenhængskraft

Bliv klar til nye undervisningsforløb:

- få viden om nyeste forskning

og materialer til dine elever.

GymPæd 2.0 er et magasin, der formidler forskning om ungdomsuddannelserne fra Institut for Kulturvidenskaber. Det udkommer to gange årligt og udsendes i papirudgave til alle institutioner inden for de gymnasiale uddannelser. Det findes desuden digitalt på www.sdu.dk/gp2

INSTITUT FOR
KULTURVIDENSKABER

